

A mujnai unitárius egyházközség rövid története.

Mujna község Odorheiu megye délnyugati részén fekszik a szászok és románok lakta vidék tözsomszédságában, régen az oclandi, most az odorheiu alsó kerületben. Északfelől nagy hegyek és erdőségek védelmezik a zord szelek ellen. Itt van a 814 m. magasú Likoldala, hol még ma is a régi hat üregből két barlangszerű üreg meg van, de sokkal kisebb méretben, mint hajdan. Hagyomány szerint a régi török-tatár háborúk idején a nép ide szokott menekülni. Máréfalva, Kénos, Telekfalva határán van még ehhez hasonló kőlik. Délfelé szép nyilás van termékeny földekkel a Ramocsára, mely egyszersmind határvonal is a derzsi Ramocsától. Itt terem az ugynevezett Ramocsa virág vagy gyalog borostyán (*Daphnekeuron*), mely szép bibor piros szép változatos színével és kellemes illatával még élvezetesebbé teszi a kies és üde májusi szép természetet.

A régi időben itt, Erkedén, Peteken, valamint Erdély számos más helyén, szláv telepítés volt. Minden bizonnal régi község. A 13-ik százévben volt egy Herman nevű papja, kiről a püspöki dézsmákról szóló okmányban említés van.

1602 év augusztus havában, mikor Básta a népet a császár hűségére feleske'tte „Muzna“ néven szerepel. 1605-ben a székely és erdélyi hadak Petki János ujonnan kinevezett fővezér vezérlete alatt „Mu'sna“ határában táborozva, innen küldenek követeket a szászokhoz, felszólítván, hogy záros határidő alatt esküdjenek fel Bocskay fejedelem hűségére. 31 nemes és 11 jobbágy esküdött fel 1602-ben. A Bolyai, Fábíán, Szél, Demeter, Ádám, Simon, Szende, Szakál, Szarka, Barlok, Kavor, Olá, Langos, Szász, Dakó, Lukács családok eltűntek, a Bán, Kocs, Kis, Máté, Kinda, Kerestély, Márton, Lajos, Kovács, Barta, Bartos, Csoszó, Dénes családok utódai ma is élnek.

Székelymuzsnától délkeletre fekvő és Felsőfejér körhöz tartozó Pálos nevű unitárius egyházközség és északnyugatra fekvő és a székelykereszturi egyházkörhöz tartozó Sárpatok nevű unitárius egy-

házközség a XVIII-ik évszázad végén még meg voltak. Ez irányban még közeli szomszédságban Szederjes, Héjasfalva, Kis-Bún egyházközségeink voltak, Héjasfalván 1640-ben vették el templomainkat és ezzel kapcsolatban életlehetőségeinket, a többiekben is ez időszakban.

A község határa 2651 kat. hold, melyből az unitárius egyházközség birtoka 25 hold 1421 □ öl, melyből az egyházközség használatában 15 h. 858 □ öl, lelkész kezén 5 h. 24 □ öl és az énekvezér keze alatt 5 h. 539 □ öl terület van. Az egyházközségé nagyobbára erdő és legelő, a többi szántó és kaszáló. A régi határ jóval nagyobb volt, de a 19. százév végén több száz hold terület Erked községhez csatoltatott, amiről a peres iratok a ref. egyház levéltárában ma is megvannak.

A főemberek adója 1576-ban 50 dénárónként véve 34 forint, amiből Michaelis Peteki 20, Volphgangi Kornis 14 forintot fizet. Ugyanekkor Petki Mihály uram 50 dénáros adója Dersben 4 frt, 50 dénár. A Petki név Peteki-nek van írva.

Ez időben úgy látszik, hogy csak e két földesur bir birtokot Muzsnában. 1642-ben a fejedelemnek, továbbá Daniel, Biró, Apaffi, Kénosi, Szalánczi és Rédei családoknak vannak jobbágjai. A Bethlen család ezután lett földesur Muzsnában. A gr. Bethlen család birtokát ifj. Demeter János nagylelkű jóttevőnk vásárolta meg a 19-ik évszáz 30-as éveiben azon célból, hogy azt a székelykereszturi unitárius gimnáziumnak és a muzsnai unitárius egyháznak hagyományozza. Így is cselekedett, de ármány, csapás és más előre nem látott és nem is sejthetett körülmények folytán és következtében ma csak az áldott emléke s a nagytemetőben felállított diszes fehér márványkő emlékoszlop hirdeti e felemelő és követésre méltó cselekedetet.

Székelymuzsna népe munkás, szorgalmas. Régebben a vessző-és szalmafonásban is híres volt. A történetíró szerint a jó varrani való cernát is Muzsnában készítik. Ma inkább a guzsaj és járom készítésben büszkélkednek. A Sepsiszentgyörgyön levő Székely nemzeti Muzeumban több szép példányt őriznek ezekből. Különben a faragásban, gazdasági eszközök készítésében elismerés illeti.

Sok ács és kőműves mester van közöttük. Messze földön ismerik építési készségüket. A régi időből örök emlék is maradt fenn a muzsnai emberek művészi képességéről az udvarhelymegyei Én-

laka községben, ahol az unitárius templomban a hún-szltya írás emléke fennmaradt.

1661 évben az énlaki templomot is leégették, összerombolták a krimi tatárok. Az énlaki és martonosi hívek buzgó adományából 1668-ban Árkosi János lekipásztorsága idejében Muzsnából való Musnai György híres építőmester Isten iránti kegyes buzgóságából az egy igaz Isten tiszteletére mennyezettel fedezettett, festői mester-séggel diszesíti az újból felépített templomot.

De nemcsak e téren adott kiváló embereket Székelymuzsna. A tudomány terén is jeles csillag származott innen. A musnai Ürmösi család. Ürmösi Samu kolozsvári ügyvéd és jószág-igazgató, az id. Gr. Andrássy Gyula volt külügyminiszter egykori jobb keze, politikai tanácsadója Erdélyben. Fiai, u. m. Samu, jeles író és történész, Miklós miniszteri tanácsos, Gyula híres pesti tanár és Jenő kiváló gazda.

A múlt százév 70-es éveitől kezdve a község jó nagy része a vasutnál keresi kenyerét, más része épít házakat, iskolákat, gazdasági épületeket nagy messze földön és közelben.

A gazdaságot, szövést, fonást, — melyben szintén híresek — az öregek, gyermekek és asszonyok végzik nagy pontossággal és lelkiismeretességgel.

Azős székely népviselet még részben meg van, de sajnos sok tekintetben tarkítva van. Nemzetközi. Fiai, lányai Észak- és Dél-Amerikában is számosan vannak; nagy általánosságban nem nagy eredménnyel. Többen pihennek ott már.

Székelymuzsna lakosságának számáról szeretnék főbb körvonalakban bár megemlékezni. A 17-ik és 18. százév kezdetén 1603-as év és 1711 év után a népesség száma alig lehetett 150—240, az 1600-as évek a Básta-korszaka, az inség, sok háboru és dögvész kora. 1602-ben 42 család van, amelyben 240-nél több lélekszám aligha volt.

1721-ben egész Uvarhelyszék 102 községében 5492 család számláltatott össze és így 25—30 ezer lélek lehetett összesen. Ebből Muzsnára 250 léleknél több alig eshetett. Nem is csoda, ha nem volt, hiszen 1710 évben pestisben 18 ezer ember halt meg csak Udvarhelyszéken. Ezt megelőzőleg már hét évig folyt a Rákóczi híres szabadságharca, 1710—11-ben a dühöngő háboru mellett pestis és dögvész pusztított embert, állatot egyaránt, 1717 év pünköszt-

jétől 1718 szept. haváig eső nem lévén, a nagy szárazság nagy éhínséget hozott magával újabb pestis és dögvésszel kapcsolatban, minek folytán a már nem rég megapadott népség újból felére apadt. Valószínű, hogy ez időben lehetett legkevesebb lakossága a megyének és községnek is.

Az újabb időben az egész népességről az alábbi adatokat sorolhatom elő:

1867-ben 893. 1869-ben 899. 1880-ban 990.

1890-ben 1012. 1900-ban 1017. 1910-ben 1011.

1920-ban 979. 1930-ban még nem adták közre.

Az unitáriusok lélekszámáról az alábbi adatokkal birunk. A 18 százév végén 14 család 88 taggal, együtt 102 lélek.

1867-ben 262. 1878-ban 257. 1883-ban 272.

1892-ben 291. 1896-ban 296. 1900-ban 259.

1915-ben 358. (Ebben minden bizonynal a szorvány népessége is benne van.)
1922-ben 268. 1932 jan. 1-én 286 és 51 szorványban; együtt 337.

Ezek után az a kérdés lehetne, hogy Székelymuzsna községben mikor létesült az unitárius egyházközség? Mint legtöbb helyen, úgy itt is nehezen lehet ezt egész bizonyossággal megállapítani, mivel írott okmányok nem állanak rendelkezésre. De a történelem terén igen sok esetben az írott okmánynál is döntőbb bizonyítékok vannak az eseményekben vagy más kézzel fogható dolgokban. Fennebb már jeleztem, hogy 1576-ban Petki Mihály és Kornis Farkas földesurak 50 dénáros adója 34 frt. Tehát ekkor Muzsnában két unitárius főnemes van, akik jobbágyok felett majdnem határtalan joggal rendelkeznek. A muzsnai székely nemesek még 1642-ben, sőt a templom elvétel után is le egészen napjainkig majdnem egész összességükben unitáriusok, amiből önként következik, hogy a 16-ik évszázban az unitárius vallás hajnalhasadása idején hihetőleg mind unitáriusok lehettek, jobban mondva voltak. A jobbágyok is 1642-ben 37 család mind unitárius, holott ekkor a földesurak nagy része nem unitárius.

1642-ben tehát 21 nemes, 37 jobbágy család és egy Jeremiás Deák nevű eklézsiai ember találtatott az unitárius egyház kötelékében, ami három annyit tett, mint az orthodox vagy református egyház, akkor a ref. egyház 1642-ben mintegy husz családból állhatott.

Most már tekintetbe véve, hogy 1571 után mindjárt apasztani

A mujnai unitárius egyházközség rövid története.

kezdték az unitáriusok létszámát erőszak, csábítás és mindenféle uton-módon, s mégis még 1642-ben három annyian vannak, mint más hitűek; egész bizonyosnak vehetjük, hogy 1568—70-ben a község népe ha nem is egészen, de nagy általánosságban unitárius volt.

Egészen természetes, hogy a Bocskay fejedelemsége után mindjárt kezdetét vette az a tervszerűen jól megalapozott munka, amelynek következtében a Bethlen Gábor és a két Rákóczy György uralkodása idején az unitárius egyház egyházközségeinek és így templomainak, iskoláinak, földbirtokának, minden egyházi épületeinek több mint fele részét elveszítette.

Háromszéken több eklézsiánkat veszik el 1620 előtt. A következő pár évtizedben Hidvégen, Muzsnában, Kis-Solymoson, Ujszékelyen, Bözödujfaluban, Erdőszentgyörgyön, Héjasfalván, Nagyteremiben, Kálban, Fejérváron és számtalan sok más helyen veszik el templomainkat; Hévizen, Alsó-Rákoson, Ürmösön, Hidvégen a papok fizetését foglalták le. 1646-ban Kővárközépszolnokban 30 eklézsia és a vármegyéken szorványosan még igen sok pl. Radnót, Bonyha, Balavásár, Zalatna, Déva, Sárd, Szászváros, Vajdakamarás stb.

Ez erőszakosan elvett templomok minden helyén nem semmiült meg ugyan az egyházközség, amint Muzsna és még egy pár hely erről bizonyágot tesz, de minden bizonnyal meggyengült mindenik egyházközség és így Muzsna is.

A templom elvétel ügye hat éven keresztül folyt, míg aztán 1648-ban az 1642-ben kinevezett négy tagu bizottság jelenthette a a hitüldöző Rákóczy fejedelemnek, hogy a munka befejeztetett.¹

A Szentegyház as oldalon levő szép, erős és nagy kőtemplom az összes belsőemberi lakásokkal és birtokkal át van adva a reformátusoknak. Török István nevű pap is református lett. Nagy munkát végeztek hat év alatt, hogy a háromszor nagyobb unitárius

¹ 1647 december 15-én I. Rákóczy György fejedelem megbízásából Köröspataki Kálröki István (r. kath.), Vargyasi Daniel Ferencz (unitár.), Gyalakuti Lázár György (ref.), és Both János segesvári székblró (luth.), mint országos biztosok „Székely Muzsna“ községben megjelenván, az unitáriusok templomát iskolával, belsőemberi épületekkel és egyéb javakkal egyetemben a reformátusoknak ítélük és átadják. Ez átadásról szóló okirat az unitárius Egyház levéltárában az udvarhelyi unitárius egyházkör irományai között van elhelyezve és másolatban Kelemen Lajos szerkesztésében megjelent „Újabb adattár a vargyasi Daniel család történetéhez“ c. könyv 31—32 lapjain van közölve.

A mujnai unitárius egyházközség rövid története.

létszám kevesebb lett. Említés van arról, hogy máshonnan telepítettek jobbágyokat az utolsó, ez alkalomra rendezett népszámlálásra.

A templom elvétellel kapcsolatban két érdekes dolog történt, melyet röviden megemlítek. A bizottság kezdetben azt határozta, hogy az unitáriusok építsenek a református hívek részére templomot a reformátusok által kijelölt helyre egy év alatt. Ebből egész határozottsággal megállapítható, hogy Muzsnában csak egy templom volt 1642-ig és az unitárius volt, amiből önként jön az, hogy 1568 tájt csakis unitárius eklézsia lehetett s ha volt is azelőtt ref. eklézsia, az megszűnt, mint Kolozsváron történt, mely időből a katolikus írók is úgy írnak, hogy az egész Kolozsvár unitárius hiten volt, minthogy Háromszékről is így írnak.

A kijelölt év letelt, de az unitáriusok nem építettek templomot, mert a reformátusok nem jelöltek helyet. A reformátusok azzal érveltek, hogy az unitáriusok későn fogadtak építő mestereket. A farkas és bárány meséje ismétlődött meg itt is. A másik emlékezetes dolog az, hogy Beke Dániel püspökünk 1644-ben egy ma is meglevő szép aranyozott, ezüst urvacsorai poharat adományozott az ekkor már erősen szorongatott helyzetben levő muzsnai unitárius híveknek. Ugyanez időben adott egy urvacsorai poharat Ravába is. A Muzsnába adott pohárhoz az a feltétel volt téve, hogyha a hívek elhagynák vallásukat vagy kihalás folytán megszűnne az egyház, ugy a pohár visszamarad az akkori unitárius püspökre.

A 1890-es végén öreg tisztos korra jutott Kerestély Zsigmond nevű buzgó unitárius ember a pátriárkhiai korszakból ismeretes száj-hagyomány alapján azt beszélgette, hogy a templom elvétel idején levő gondnok látván a sok és hallatlan erőszakos eljárást, megragadta a feltételes adományozott serleget és nagy bátorsággal kiáltá: inkább meghal, de ameddig ő él, abból csak unitárius iszik urvacsorai bort és így ez egyetlen érték megmaradt a nagy pusztulásból.

Hogy elkeseredett harcok, villongások lehettek, mi sem bizonyítja kézzel foghatóbban, minthogy Szarka Balázs nevű embert az orthodoxok a religioért megölték. Ma is emlékezetben van a Szarka szorosa. Ime vértanu is volt.

A jeles emlékü kedves pohár felirata ez: In honorem: Unius solius: De Patris: et Filii: eius Jesu: Christi Crucifixi: Unitariorum Musnensium: A. D. 1644.

A székelymuzsnai unitárius egyház élete 1648 után egy foly-

tonos küzdelem áldozatos buzgósággal: csüggedéssel néha, lelkese-
déssel, új életkedvvel máskor, de sohasem lankadva egészen.

Kimondhatatlan nagy csapás volt a templom elvétele az uni-
táriusokra nézve, de élni akart, az egy igaz Isten hitében megma-
radott, de számban is erősen megfogyatkozott sereg s ha élni akart,
Isten nevében hozzáfogott a küzdve küzdj és bizva bizzál jeligéből
kifolyólag az élet lehetőség új alapjainak megteremtéséhez. Mindenek
előtt gondoskodtak

Templomról,

ami minden egyházközségnek külső látható jele. Minden nagyítás nél-
kül joggal mondhatjuk, hogy szakadatlanul, majdnem szünet nélkül épí-
tenek, alkotnak, gyűjtenek, szereznek és ha csapás csapásra jön s
amit ma szereztek s holnap megsemmisül, holnapután újból kezdik
az építést, szerzést, mint a szorgalmas hangyák vagy méhek. A
község közepe táján a lófő Bán család által adományozott és rész-
ben cseréltetett kis helyen építettek egy kis kőtemplomot 1701-ben,
amiről 1732. aug. 19-én van feljegyzés a püspöki vizsgálati jkvben.
1749 febr. 15-én felvett püspöki vizsg. jkvben írva van, hogy a
templom romladoxott, fedele zsendely, fenyőfa deszkákkal van kö-
rülvéve, továbbá, hogy Kerestély István és Dienes Ferenc gondnok-
ságuk idejében 1726-ban újítottak.

Iskoláról, belsőemberi épületekről is történt gondoskodás min-
den bizonnyal. Kellott gondoskodni okvetlenül mindezekről, mert e
nélkül jogfolytonosság nincs, de annál inkább van vagy volna el-
ernyedés, mely után csak a megsemmisülés következhetik. E mellett
a fenntartás és a régi eltűnt alapvagyon helyébe új alapozás meg-
teremtése is főgondoskodás tárgya kellett legyen.

A templom elvételt követő 280 esztendő minden éve, minden
napja arról beszél, arról tesz tanubizonytságot, hogy a mindenétől
megfosztott és tagjaiban megfogyatkozott és még azután sokkal in-
kább zaklatott és végtelen sok megpróbáltatáson átvergődött egy-
házközség a legnagyobb erőmegfeszítéssel és minden akadályt le-
küzdő lankadatlan hitbuzgósággal és áldozatkészséggel küzdött a
multban és harcol a jelenben.

Nem panaszképpen, hanem csak jellemzésül említem, hogy a
most már többségben levő református egyház még nem elég helyesen
gondolkodó emberei ilyen szólásmodorban gyönyörködnek: kicsi

templom, kicsi pap, kicsi mestőr, aztán nagy templom, nagy pap és nagy mestőr. Sem a jó ízléssel, sem a tisztességérzettel össze nem egyeztethető e furcsa észjárás. Nem is gyakorolja más, csak aki nem tud helyesen gondolkodni. Egyes elbizakodottak néha megkockáztatják azt a döreséget is, hogy Krisztus, — sőt Istentagadóknak nevezik az unitáriusokat. Ilyenekre gondolva, látjuk mennyire igaz van a mi Urunk Jézus Krisztusnak, midőn azt mondá: „Szegények mindenkor lesznek veletek.“ Ha kicsi volt a templom, kicsi volt abban a kar, a prédikáló-szék és minden. Régi feljegyzésekben kicsinyítve is vannak feljegyezve, pl. karocska, prédikáló-székecske. A templom mennyezetének közepén egy táblán ilyen felírás van: Az egy Istennek és a Jézus Krisztusnak dicsőségére és tisztességére Pap János által 1728.

E templom gyakori javítgatásokkal majdnem száz évig szolgált Isten dicsőségére s a hívő lelkek boldogítására. Miután már a javítgatást se bírta, újat és nagyobbbat kellett építeni. Demeter János id. a boldogemlékü ifj. Demeter János 1849-ben meghalt édes apja, Máté Györgyné Bán Rebeka asszonytól a régi templom melletti szükséges területből egy bizonyos szükségeltető területet csere útján megvált a sajátjából és aztán e megnagyobbított helyre 1795 évben megkezdik építeni a ma is meglevő egyszerű, de csinos és kedves templomot Isten jóvoltából és saját erejükből. Tíz év alatt épült meg e templom. Használatba vették, de még sok hiányossága volt, melyeket rendre-rendre hosszú időn keresztül végezhettek csak.

Az erkei szász atyafiaktól és a helybeli ref. eklézsiától kértek kölcsönt, amit becsülettel visszafizettek.

A székelyderzsi erős és gazdag unitárius egyház emberei 400 szekér követ hoztak a templom és torony építéshez, ami nélkül új templom nem lehetett volna. Ezen kívül 50 frt. kamatmentes kölcsönt adtak, amit 10 év alatt hálás köszönettel vissza is fizettek a muzsnaiak.

Soha el nem muló hálát érez több mint 130 év múlva ma is e nagy jótéteményért minden igazlelkű muzsnai unitárius ember.

Beh sok könny, fáradság, áldozat, jóakarát, verejtek kellett, hogy egybefolyjon, míg felépült, amíg teljessé tették és javították. Mily sok buzgó vallásos lelkű egyháztag neve van ércnél marandóbb módon az örök emlékezet könyvében feljegyezve kitoröletlenül.

A szerényen égbe emelkedő cseréppel fedett sugár torony szarvzatját 1929-ben le kellett szedni egészen, mert a megrepedezett torony mintha veszélyeztette volna a mellette levő lakóházat és ugyanakkor egy kis fedél húzatott a különben keménynek látszó vastag torony fölé.

A ma is használatban levő orgonát 1872-ben készítette Mátfalvi Szöcs Sámuel. A toronyban két harang volt és van. A régiek 1780-ban és 1871 évben levő évszámokkal voltak jelölve. 1780 év előtt is két harang volt. Egyik a templom szarvzatján, másik egy ágas fán, amelyeket aztán 1768-ban helyeztek a támasztékul épített toronyba.

1789-ben két harang van: egy 120 fontos, 1764 évben öntött és egy 1780-ban öntött 84 fontos harang. A nagyobbik elhasadván, 1871 évben megnagyobbítva újra öntetett. 1916 évben egyiket hadi célra elvitték, míg aztán újabb tetemes áldozattal Hönig aradi cégnél egy új harang öntetett, a régi pedig új forgási rendszer szerint átalakított és 1925 év nyarán felszenteltettek. Amerikában levő hiveink szép adományukkal segítettek.

Vessünk egy rövid pillantást a belsőemberi telkekre és épületekre is.

1648 után is valahol lakása kellett, hogy legyen a papnak s volt is bizonytal, de írásos bizonyítékok — sajnos egészen az 1789-iki püspöki vizsgálatig nincsenek. E jegyzőkönyvben pontosan fel van jegyezve a cserefa boronákból épült és zsuppal fedett ház, melynek ajtaja fasarkon forgó és fakilincses. A kamraajtó fa horgolóval jár. Zsuppal fedett a csűr, szekérszin és disznóól is, de a sütőház deszkával van fedve. Az bizonyos, hogy a mai telken volt építve, amely telek szintén a falu derekán van, közel a templomhoz mintegy 100—120 méternyire. A régi számadásokban papi ház építési, javítási költség 1826-ig nem látható, csak ott, hol a zsuppfedél javított vagy újjítatott.

1827 évi püspöki vizsgálati jkvben már kőházzól van említés, melynek északi oldalán 1826, a déli oldalán pedig 1825 évszám van feljegyezve.

E ház hátulsó végében van egy három ablaku szoba „classis“ néven, ami azt teszi, hogy itt volt az iskola is. Ebből joggal következtethetjük, hogy a zsuppal fedett papi házban is volt iskola, melyben a pap tanított.

Az 1825-ös és 1826-os évszámok valamit tanítanak nekünk, amit a számadások is megerősítenek.

Azt tanítják, hogy a nagy szegénység miatt nem egy nap alatt s még nem is egy év alatt építettek meg egy-egy épületet, hanem évek, sőt évtizedek alatt. Ma is így van, régen is így volt. Sőt még egy nagyobb szerű javítást is csak rendre tud elkészíteni, esetleg éveken keresztül foly a tervezgetés, készülődés, építés vagy javítás. Megtörténik még az is, mire egyik fele egészen készen van, a másik már bomladozik vagy el is romlik.

A cserefa boronából épült ház hihetőleg 150 évnél is tovább szolgált, az 1825-ben—26-ban épült kőháznak pedig már 50 évi szolgálat után 1877-ben kidőlt egyik fala. Ekkor aztán ugyanezen telek másik felére egy más kőház lett építve, amely 1903 évben új konyha, kamra és sütővel lett kiegészítve. A régi sütőház aztán magtár épület lett, amikor is a templombeli kar alól a magtár gabona ide került és több mint 50 évig itt kezeltetett, — sokszor tetemes kárt szenvedvén az eső becsurgása következtében.

Ma is egyik legnagyobb baj az, hogy általában minden egyházi épület többé-kevésbé fedélzetében nincs elég rendesen kezelve.

Énekvezéri vagy kántori lakás a régebbi időben nem volt hihetőleg, mert semmi emlékkel nem bírunk. Láttuk fennebb, hogy a papi lakásban volt az iskola is és a pap is tanított. Kántorok voltak régen is, kiket falusi jó énekes emberek közül választottak. Ezeknek kevés fizetést adhattak, de lakásra nem volt szükség.

Az van írva, hogy pénzzel vett telekre 1860-ban épült kántori lakás és abban egy tanterem is. Az iskola 1892-ben államosítatván, így az addig egy szobás lakás két szobás lakássá változott, amihez a konyha hozzászámítódik. Ez épület helyébe 1930-ban egy egészen új, egészséges és csinos lakás építettett nagy költséggel, rovataltól és kölcsönből s végül a helybeli Unitárius Nőszövetség 16 ezer Leu és Balázs András esperes által gyűjtött mintegy 7 ezer leunyi összegből. 1932-ben teljesen befejeződött a sütő, nyári-konyha és kamra építése és a telek rendezése is a kántor-tanító részbeni adománya folytán. Máshol az van írva, hogy a templom melletti telket 1867-ben veszik meg és azon 1869-ben építenek lakást. Mindkettő igaz lehet.

Könyvtár, levéltár, anya-, jegyző- és pénztárkönyvek.

Az egyházközségnek meglehetősen könyvtára van egyházi könyvekből főleg, továbbá értesítők, főtanácsi jegyzőkönyvek. A könyvek száma 1932-ben 109.

Levéltára rendezett és sok érdekes levél van elhelyezve a kötetekben. Legrégibb levél 1786-ból való.

Az anyakönyv 1785-ben van kezdve és azóta négy kötetben pontosan vezetve.

1818. aug. 9-éről egy érdekes keresztelési bejegyzés van akkori pap Hadházi János Sálomé nevű leánya bejegyzéséről, kinek 36 keresztszülője van sorrendben beírva „kiknek jelenlétekbe irattattott be a Jézus Krisztus zászlója alá.”

Legrégibb jkvünk 1744-ből való.

Püspöki-, esperesi vizsgálatokról, presbyteri és közgyűlési gyűlésekről számtalan jkv van, úgy a felsőbb rendeletekről is.

Van levéltári utmutató, könyvtár-jegyzék, pénztári és magtári számadásokról, konfirmálóról, vallásváltoztatásról szóló jkvek. 1896 évtől pedig van aranykönyv, mely a buzgóságnak és áldozatkésztségnek a szolgáló lányoktól elkezdve sok szép és megható példáját tudja felmutatni.

A jkvek a sok nehézségnek, szegénységnek, tervezgetéseknek, határozatoknak, áldozatos munkáknak örök hű tükörképei, tanubizonyosságai.

Hat püspöki vizsgálatról van tudomásunk. Az 1732. évi aug. 19-iki és 1749. febr. 15-iki vizsgálatról az ekklezsiában nincs jkönyv. Az 1789-iki, 1827. évi, 1851-iki és 1924. évi püspöki vizsgálatokról, melyek Lázár István, Körmöczy János, Székely Sándor püspökök és Dr. Boros György püspök-helyettes vezetésével voltak, értékes és sok dolgot megvilágító hasznos tudnivalók vannak e jegyzőkönyvekben.

Papok, kántor-tanítók és gondnokok.

Fennirtak nélkül egy egyházközség se szerepelhet és mégis oly kevésnek tudjuk a nevét, 1648 előtti időből egyetlen pap nevét se ismerjük. 1648-ban Török István volt a pap, aki aztán a templom elvesztésével szintén elveszett mi reánk nézve, református lett, ki tudja minő szomorú okokból kifolyólag.

2. Siménfalvi Sámuel 1744.
3. Nagy István 1781—1785-ig. Innen Székelyszentmiklóstra vitetett. Hom.-karácsonyfalvi nemes származásu ember.
4. Ürmösi Zsigmond 1785—1795. Innen Gagyba vitetett.
5. Vitális Sámuel 1795—1816-ig. Papsága idejében volt a mai templom építés. Gyengesége miatt hivatalától megvált. Nagy szegénységben halt meg 1840-ben Homoródalmáson. Nevét így is írta: Vitális alias Szentlászlói Sámuel.
6. Hadházi János 1817—1861. Homoródkeményfalváról jött. Muzsnában halt meg 1869-ben. 44 évig vitte hivatalát tisztességgel.
7. Hadházi József 1862—1882-ig. Innen Székelyderzsbe, majd Dézsfalvára ment és késő jó vénségben nyugodott el az Urban. Szép, népes családja volt.
8. Tibáld József 1883—1888-ig. Székelykereszturról jött, hol iskolafőnök és köztanító volt a gimnáziumban. Innen Hom.-Ujfaluba vitetett. Onnan nyugalomba vonult Oklándra, ahol 57 éves korában szívszélhúdásban halt meg 1912 évben. Tevékeny, munkás ember volt. A teológiához és székelykereszturi gimnáziumhoz szép alapítványt tett feleségével Petke Vilmával. Muzsnában is egy szép pohárterítő hirdeti áldott emléküket.
9. Mátyás János 1889. ápr. 27—1914. nov. 3-ig. A Demeter János által adományozott temetőben az u. n. Nagy-kertben pihen áldásos munkája és hűségese élete után. Alsó-Rákosról jött ide. Nevét és Piroška leánya nevét egy jótékony alapítvány őrzi, melynek kamatjából az iskolás gyermekek hittan könyvet kapnak.
10. Báró József 1914. dec. 15—1919. szept. 16-ig. Papjelölt volt 1915 május 15-ig, mint lelkészhelyettes, azután rendes lelkész volt. Sikerrel buzgólkodott. Több értékes könyvet adományozott a könyvtárnak.
11. Péter Sándor 1919. szept. 16-tól. Szept. 21-én köszöntött be. Csere útján jött Városhalváról. 1932 dec. végén nyugalomba vonult 41 évi szolgálat után. Itteni 13 évi szolgálata alatt egy új harang szerzetetett és a régi új szerkezettel láttatott el. 1925 év nyarán szenteltettek fel. 1923 évben tetemes költséggel templom, torony és az összes épületek javítása végeztetett. 1926 évben megalakult a Dávid Ferenc-Egylet és a Nőszövetség. Ez év dec. havában került fedél alá a kultúrház és magtár, amely aztán csak 1928 nov. havában lett egészen kész, de 1928 febr. 3-án az első közgyűlés

itt megtartható volt. 1929 és 1930-ban teljesen új kántori ház építetett. A költségekre Balázs András esperes 5200 Leut gyűjtött egy esperesi és felügy. gondnoki értekezleten, a helybeli hitelszövetkezet 7000 Leut adott és a Nőszövetség 20.000 Leut, a hívek közmunkát, zab és pénz rovattal, a főhatóság kölcsönrel segített. Sok küzdelem előzte meg az építkezéseket, sok áldozattal, utánjárással folyt az építés. Legyenek Isten dicsőségére, emberek lelki javára, épülésére, az egyház és magyarság erősítésére.

12. Nagy Béla fiatalember a mostani lelkész, ki működését 1932 dec. havában kezdte meg. A jóhírű énlaki tanító Nagy Ferenc fia. Munkája Isten nevében áldásosnak ígérkezik. Kedves, ifju feleségével legyenek vezérlő csillagai a muzsnai népnek és a jóra való, lelkes unitárius gyülekezetnek.

Énekvezérek és énekvezér tanítók.

1. Bán Mihály 1744 – 1768-ig.

2. Mester Pál 1768—1789-ig.

3. Ádámosi Sámuel 1789—1795-ig. Ez ember tovább is szolgálhatott volna, de az egyház templom építéshez fogván, minden garasra szükség lévén, az énekvezéri csekély fizetést is ide fordították és így ideiglenesen megszüntették az énekvezérséget, amely elég sokáig, éppen 59 évig szünetelt. Ezután következett

4. Mester József 1854 – 1858-ig.

Akik ezután következnek, azok már tanítók is.

5. Mihály János 1859—1861.

6. Deák István 1862—1863. Innen Lókodba ment.

7. Vida Sándor 1865—1870. Ekkor Kénosba vitetett.

8. Kovács István 1872 – 1878. Jelentés nélkül ment el.

9. Gábor Dénes 1879—1880. Szovátára s később Kőkösre vitetett.

10. Pap József 1881—1882. Kobátfalvára ment.

11. Zsakó János 1884 – 1901. aug. 30-ig. Az utak mellett Derzs felé eperfákat ültetett szép sorjában, melyek közül még ma is egy néhány meg van a községben és a határon is. Nehéz, de gyönyörűséges pályáját áldottan végezte be. Teste az unitárius temetőben pihen Mátyás János lelkész és a nagy alapító ifj. Demeter János szomszédságában. Emlékét Kálmán fia által készített diszes

sirkő hirdeti, sirját itt lakó Róza leánya gondozza. Négy fia, négy leánya s ma is élő özvegye maradt hátra.

12. Szatmári Lajos 1901—1918. 1901 okt. 4-én foglalta el állását, mint énekvezér. Mint tanító már itt működött jó sikerrel. A világháboruban részt vett, mialatt Báró József lelkész végezte a kántori teendőket. Fiának IV. Károly magyar király és felesége Zita királyné lettek keresztszülői. Innen Alsó-Boldogfalvára ment, hol kevés ideig volt. Kiment Magyarországra, hol Szolnokon lakik. Jásznagykunszolnok megye népnevelési tanácsának elnöke.

13. Kozma Miklós 1919. jan. 10—1921. szept. Ez időben a muzsnai unitárius és ref. egyház közös erővel felekezeti iskolát állít fel ref. felekezeti néven. Házbéres szobákban 1919 okt. 12-től 1924-ig állott fenn, amikor is az unitárius növendékeket felsőbb rendelettel a tanfelügyelőség az állami iskolába irattatta. Kozma Miklóst 1921 szept. 5-én Homoródoklándra választották felekezeti kántor-tanítónak és szept. 20-án el is költözött.

14. Kozma helyébe 1921 okt. 1-én az egyházközség énlaki Fülöp Domokos itju tanító jelöltet választja, ki 1927 szept. 7-ig volt muzsnai kántor-tanító, amikor Homoródmási legnagyobb egyházközségünk hívta és vitte el kántor-tanítójának.

15. Közben — Fülöp katonáskodása idején — Benczédi Márton volt helyettes 1923—24 években, ki aztán a jóhírű szováthi egyházközségünkben lett kántor-tanító.

Mindhárom ifju derekasan és becsülettel megállotta helyét és hűséggel szolgáltak és szolgálnak ma is.

16. Fülöp távozása után gagyi Hurubás János lett kántor-tanító, kit 1927 nov. 19-én és 1928 jan. 9-én választott meg az egyházközség.

17. 1930. jan. 12-én Homoródszentpáli Szabó László ifju embert választotta meg az egyházközség Hurubás helyettesítésére, ki katonai kötelezettségének tett eleget s ki közben Homoródkeményfalvára is ment tanítónak. 1930 év őszén azonban Hurubás csere útján visszajött, helyébe Szabó menván. Hurubás feleségül vette jánosfalvi Mezei Vilma tanítónőt és katonasága idején készített kántori lakásban az egyház és nevelés magasztos ügyének szentelik minden idejüket a templom tőszomszédságában.

Az egyházközség gondnokai.

Az összes ma élő nemzetségek elődeiből voltak gondnokok idők folytán, amit amint lehet, meg is örökönk az alábbiakban.

Az 1701-ben épített templomot 1726-ban folytatják és javítják Kerestély István és Dienes Ferenc gondnokok idejében, a mi az 1732 aug. 19-i és 1749 febr. 15-iki püspöki vizsgálati jkvben van megörökítve.

1744-ben Gedő István viszi e nemes tisztséget.

1748—1751-ig Háromszéki Pál, kinek idejében az egyházközség ilyen határozatot hoz : „hogya valaki nem szánt a papnak az ígéret szerint, megbüntettessék“.

1756-ban Kerestély Gergely.

1760-ban újból Háromszéki Pál 1777-ig.

1777—1780-ig Bán Márton.

1780—1783-ig Bán István.

1783—1785-ig Mester István. Ő fizeti meg az 1780-ban készült harangot.

1787-ben Gedő Mihály számol.

1795 és egy pár ezelőtti évről Dénes Mihály számol. Ez év végén Ádámosi Sámuel a gondnok.

1796-ban Kerestély György.

1798-ban Gedő János.

1801-ben ifj. Mester István.

1802-ben Bán Pál.

1805-ben Máté István.

1808-ban Máté Mihály.

1811-ben Kerestély Péter.

1813-ban Ádámosi Mihály.

1816-ban újból Máté István.

1817-ben Gedő János.

1822-ben Kerestély Gergely.

1824-ben Gedő István, ki 1827-beli püspöki vizsgálatkor is gondnok.

1830-ban megint Kerestély Péter.

1830 - 1840-ig a jegyzőkönyv hiányossága miatt nem lehet tudni a gondnokok nevét.

1841—1843-ig Bán György számol.

1844-ben Máté Mihály.

1846—1850-ig ifj. Kerestély Péter.

1850—1853-ig Dénes Márton.

1853—1858-ig Dénes György.

1859—1861-ig Gedő János.

1864—1867-ig Dénes Mózes.

1867—1871-ig Mester Lajos a gondnok, ki az egyházközségnek valódi jóttevője volt, amennyiben sok kőmives-munkát végzett ingyen vagy jutányos áron. Ő tervezte a mostani papi lakot és a volt kántori házat és ő készítette a templom falát támogató kőlabákat is.

1871-ben Kerestély István.

1872-ben Máté Bálint.

1874-ben Dénes Péter, a későbbi adományozó.

1877-ben Máté János.

1878—1881-ig Dénes György.

1881—1883-ig id. Kerestély Mihály.

1883—1886-ig id. Gedő Mihály.

1886—1888-ig Ádámosi Mihály.

1888—1891-ig Mester Pál, a jóság és tisztesség megtestesülése.

1891—1894-ig ifj. Kerestély Mihály.

1894-ben Kovács Lőrinc.

1895—1900-ig Bán Gergely lelkes, jóakaratu ember.

1900—1903-ig Mester István.

1903-ban megint Ádámosi Mihály.

1904—1905-ig Máté Márton. Ő és elődje sok építkezést végeztek.

1906—1909-ig Mester Elek.

1909—1911-ig Dénes Sándor.

1912—1916-ig id. Gedő Lajos.

1917—1918-ig Simó Mihály.

1919—1920-ig ifj. Ádámosi Mihály.

1920—1921-ig alsó Gedő János.

1922—1924-ig ifj. Mester István.

1925—1926-ig Dénes Sándor másodsor, buzgó, lelkes ember, a szív embere.

1927—1930-ig felső Gedő János, jó építész, tevékeny, lelkes

ember. Ő és elődje a kántori lakás és kulturház létrehozója jó részben. 1931-től ifj. Gedő Elek, buzgó ifju ember.

Az egyházközség jöltevői.

Nem felesleges röviden megemlékezni azon áldozatkész, buzgó, nemes lelkekről, kik a régmúltban és a közelmúltban és jelenben anyagi javaikkal siettek az egyházközség támogatására és erősítésére.

A Bán nemzetség, melynek ősei lófő székelyek voltak, adták az 1701-ben építtetni kezdett templom helyet, amelyet az 1795-ben épülő templom javára a boldog emlékü Demeter család csere után megnövelt.

A Bán családból Bán Pál adományozott egy kis földet, a ma is élő Bán Mózes székelyderzsi lakós 18 vékás szántó és legelő helyet adományozott.

Keresztély István három drb. szántót hagyományozott 6 véka férőjü földben 1745-ben, vagy ezelőtt.

Demeter János temető helynek adott a község felett egy jó darab helyet, melyhez id. Gedő János és felesége adtak még egy kisebb darabot.

Gidó István is adott egy darab két vékás földet Székelyderzs felől a Lokban jó minőségű helyen.

Gr. Bethlen Ferenc adományából 3 darab szántó és kaszáló 2—2 vékás és 6 vékás osztatlan legelő és évi 50 frt. jutott az egyháznak. Ez 50 frt. rég megszűnt, most 100 Leunál valamivel nagyobb összeg.

A Beke Dániel püspök által adott pohár már volt említve.

Vargyasi István esperes a 18. százév derekán 13 forintot, mihez az egyház adott még 5 frtot, amivel egy földet szereztek.

Úrasztali abroszokat, terítőket adtak id. Bán Istvánné, Dénes Sámuel és felesége, Imre Kata a 18-ik században, N. Kálmány Mihályné, Menyhárt Judith egy gyolcs kendőt szintén a 18-ik évszázban.

Kálmány Kata Gedő Istvánné egy értékes ónkannát 1772-ben.

Tibáld Józsefné egy gyönyörű pohárteritőt 1901-ben.

Báró József lelkész egy úrasztali tálat és 20 drb. könyvet.

Kovács (Csozó) Márton egy úrasztali teritőt.

A muzsnai unitárius buzgó nők adományából szereztek egy diszes úrasztali kelyhet a nők számára. Szathmáry Lajosné Sándor

Ida tanítóné és tanítónő egy szószék takarót és úrasztali abroszt adományozott.

Hadházi József lelkész a községi adó kezelését hosszú ideig teljesen ingyen vezette. Nehéz szolgálatjéért azt kívánta, hogy minden egyes gazda vigyen egy szekér követ az egyházközségnek. Így vittek 160 szekér követ, melyet a nagy építész és buzgó lelkű Mester Lajos gondnok templom erősítő kőlabaknak és kántori lakásnak beépített és feldolgozott.

E lelkész fia Hadházi Sándor egyházi pénztárnok közvetítése útján a Közhasznú Takarékpénztár Részv. Társ. 170 Koronát adott részvényben és pénzben.

Dénes Péter 200 Koronás kepe alapot adott.

Mátyás Piroska 100 Kor. alapot tett régebben, ujabban ennek pótlására 1000 Leut adományozott férjével Sigmond Józseffel egyetértőleg hittani könyvek adományozására a tanulóserg részére, azon meghagyással, hogy a jó emlékü apa Mátyás János lelkész sírját — melyben egyetlen fia is nyugszik — lelkiismeretesen gondozzák.

Péter Sándor lelkész és felesége a kultur-ház padolásához szükséges deszkát 3000 Leunyi összegben megvásárolták. Kezdetben 1000 Koronás alapítványt tettek s miután ez megsemmisült az idők zordonsága miatt, évi 500 és 1000 Leuk befizetésével 10.000 Leus alapítványt létesítettek, amely a konverzió következtében ugyan megcsappant, de az áldozatkészség értéke nem tűnhetik el.

A többi pénzalap is hasonló helyzetbe került — fájdalom! A legnagyobb csapás, veszteség a Demeter János ifj. nagylelkű adománya megsemmisülésével érte a székelymuzsnai unitárius egyházközséget. Illó és méltó dolog a hálás utódoktól egy ilyen nagylelkű és jó emlékezetű adományozásban majdnem utólérhetetlen embernek értékes és felejthetetlen emlékét ez egyházközség rövid történetének megírásával kapcsolatban feleleveníteni, megújítani.

Kívált e sivár, nehéz világban az elfásult, a megkeményedett szivek meglágyítására, a közönyös, elernyedett lelkek megrázására, felébresztésére.

Ifj. Demeter János 1788 okt. 1-én született Székelymuzsnában és ott is pihen a szülői, id. Demeter János és felesége Győrfi Mária által adományozott temetőben 1838 ápr. 19-én történt elhunytá után.

Apja is, ő is tanult ember volt. 1802 – 1810-ig Székelykeresztúron, 1810—1814-ig Kolozsváron tanul jó sikerrel.

A mujnai unitárius egyházközség rövid története.

A Gr. Degenfeld család jószágigazgatója volt sokáig.

Kutyfalván lakott, ahonnan a többi uradalmakat is bejárta és igazgatta. Itt mondotta tollba 1835-ben vég hagyományát, mely szerint becsülettel szerzett összes szerzeményét $\frac{2}{5}$ -öd részben a székelykeresztúri unitárius gimnáziumnak, $\frac{2}{5}$ -öd részben a székelymuzsnai unitárius egyházközségnek és papnak hagyományozta, $\frac{1}{5}$ -öd rész örökös tőkésítésre legyen.

A hagyomány pedig tekintélyes vagyon volt, amit 1834-ben vásárolt 18 ezer ezüst húszassal, ami 6 ezer rénes vagy 15 ezer váltó-frtnak felelt meg. E birtok a gr. Bethlen Sándor birtoka volt Székelymuzsna legjobb helyén, hihetőleg több száz hold területtel. Ezt hagyományozta el nagylelkűen fenti megírt módon a megboldogult nemes lélek. Fájdalom! 1847-ben a 86 éves apa Décsfalvi Rácz Gergely táblabíró fondorkodásai következtében megsemmisítette fia értékes végrendeletét és hogy mégis egészen ne nyomja a vád agg lelkét, hagyott valamit a gimnáziumnak és az egyháznak is, mihez hosszú idők lepergése után hozzájutottak. A megapadt hagyományt 1870-ig tőkésítették, amikor is 12.329 frt. 94 kr. alaptőke lett, melynek 631 frt., 89 Kr. kamatját az illetők élvezni kezdték. 1894 végén már 15.485 frt. 50 kr. a tőke, amit a világháború után végleg elnyelt.

Ma már csak a szép emlék és a porladó tetemek felett némán széttekintő márvány siremlék hirdeti a késő utódoknak a nemesen és fenségesen élő, gondolkozó és cselekvő áldott emlékezetű ember dicső emlékét!

Még három dolgot szeretnék megemlíteni e fejezetben, egyik az, hogy Székelyderzs unitáriusai 400 szekér kővel segítették Muzsnát a templomépítés idején és 50 frt. kamatmentes kölcsönrel 10 évi időtartamra.

A másik az, hogy a templomban levő padokat, úrasztalát, számtáblát, orgonát és az első kart Mátyás Jánosné Zoltán Vilma saját kezével festette meg.

Számos évtized templomi hallgatója fogja kegyelettel emlegetni a tevékeny, buzgó papné e kedves munkáját.

A harmadik eset két részből áll. Egy ember kilépett szentegyházunkból és amíg élt éveken keresztül sokszor, keserű könnyek mellett, adott úrasztali kenyeret és bort úrvacsorai alkalmakon. A 86 éves korában meghalt id. Bán Gergely is kilépett egyházunkból,

A mujnai unitárius egyházközség rövid története.

hova hét év múlva — mely idő alatt nyugalma soha nem volt, őszinte vallomása szerint — visszatért. 1895—1900-ig gondnok. 1927. aug. 28-án koporsója felett méltán hangzottak a bucsú-szavak: „Kik hivek voltak a hitben, Megállottak bajban, vészben, Építették az Úr házát, S megtartották szent parancsát.“ Tovább: „Nemcsak hosszas, de boldog volt, Mert ő Istenben élt és holt. Nekem sokszor elmondotta, Csak hét évig nem volt nyugta.“

Az itt említettekén kívül még van több adomány is, vannak jótékony pénzalapok, van buza-, tengeri- és zabmagtár, mely a kiadások fedezetére szolgál. 1827-ben és 1924 évben történt püspöki vizsgálatok alkalmával a dicséret és elismerés hangja szólal meg a felvett jegyzőkönyvekben a hívséges munkákról, az áldozatkészségről és szentséges vallásunkhoz való ragaszkodásról, valamint a megemlékezések felújítása alkalmából.

Aggódik, tögreng, csügged az ember sok esetben, de vannak felemelő, biztató, megnyugtató, reménységet keltő események is, melyek azon édes reménnyel töltik el keblünket, hogy az Úr az igazakat és a Benne bizókat sohase hagyja el, hanem megsegíti megáldja és megszenteli!

Ha tetszett az egy igaz Istennek, a mi jóságos Atyánknak, hogy a kölk aljában fekvő székelymuzsnai unitárius egyházközséget megtartsa 366 éven keresztül a török-tatár rombolások közepette, az üldözések és ezer vészek idején, bizzunk, reméljünk, hogy ezután is gondja leszen reá. És buzgó szívvvel kérjük egyetlen jó Atyánkat, hogy ezután is adjon buzgón imádkozó Annákat, áldozatkész Tábíthákat, Jézust szerető és követő Máriákat, de adjon Isten nevével harcoló Dávidokat a Góliátok legyőzésére, szilárd hitű Pétereket, Istent és emberszerető Jánosokat, templomépítő Nehe-miásokat s mindhalálíg híven küzdő, kitartó és állhatatosan megmaradó lelkes hiveket, hogy mind koronát nyerhessenek e földi élet hív pályafutása után Isten országában!¹

Péter Sándor.

¹ Az adatokat a jegyzőkönyvekből, levéltárból, Mátyás János eredeti irásából (egyházközség tört.) Szabó Károly Székely Oklevéltár, Sándor János ifj. Demeter János élete és alapítványa és a Ker. Magvető-ből vettem.

A kritikusok kritikája.

Az emberi élet fejlődésének, a haladás útja egyengetésének egyik feltétele a kritika. Olyan, mint a lámpás, amely irányt mutat; mint a gőz, amely mozgatja és előrehajtja a gépet. Olyan, mint a jó tanító, aki eszményeket állít tanítványai elébe; mint a bíró, ki mérlegre teszi az emberi cselekedeteket. Okos ember nem fél a tárgyilagos kritikától, mert annak mindig javító célzata van. Mint a kapás, irtja a gyomot, a konkolyt, hogy annál dusabban teremjen a nemes növény. Ostorozza a bünt s a gyarlóságot, hogy annál dusab' ágakat hajtson az erény. Nyesegeti a vad hajtásokat, hogy annál izletesebb gyümölcsök teremjenek a nemes ágakon. Az élet és irodalom egyaránt a helyesen alkalmazott kritika fényénél halad előre. Emberek vagyunk mindnyájan. Életünk és munkánk gyarlósággal, tévedésekkel van telve. Saját magunk ritkán tudunk magunkról és cselekedeteinkről helyes ítéletet alkotni. Szükség, hogy időnkint az igazságos kritika tisztán mutató tükrében lássuk meg ábrázatunkat.

Azonban, mint a betű, nem csupán igazságokat terjeszt és a lelki művelődést mozditja elő, hanem ő is: úgy a kritika a tagadhatatlan áldásai mellett sok kárt is tehet és teszen az emberi életben. A kritikus is ember. Ítéleteiben nem csalhatatlan. A legtisztább szándékok mellett is tévedhet, s tévedésével tévutra vezet másokat. Még rosszabb helyzet az, amikor elhagyja a tárgyilagosság útját, s kicsinyes szempontok, önző célok, alantas érdekek vezetik gondolatait és tollát. Ilyenkor a kritika gyilkoló méreggá változik, amely önértetet fojt, lelkeket emészt, igazságokat homályosít. Az ilyen kritika nem ad lendületet a jobb és tökéletesebb munkára, hanem szárnyát szegi a buzgóságnak, letöri a lélek nemesebb hajtásait, s mint a pusztító jégeső, kárt teszen a mások verejétkkel öntözött barázdáiban.

A kritika többnyire az *elégedetlenségből* származik. Azonban az elégedetlenség még egymagában senkinek sem ad jogot